

Д-р Зајорка МИЋИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ПОГЛЕДИ МАРКСА И ЕНГЕЛСА

Приступ и студирање развоја њихових филозофских гледишта

Револуционарно грађанско демократско стремљење у Немачкој нашло је свој идејни израз у схватањима младохегеловаца. Њихове су критике и захтеви пробили пут ка повезивању филозофске мисли са стварном историјом, са проблемима човека и са политиком.

Маркс и Енгелс ће поћи од младохегеловства. Они ће припадати једно време њиховом покрету, али ће потпуно превазићи њихове циљеве и гледишта. Они ће своју пажњу усмерити на проучавање економског положаја и улоге радничке класе у капиталистичким развијеним земљама Западне Европе, затим на научно проучавање економског развоја уопште и на питање остварења комунизма као бескласног друштва.

Својим студиозним проучавањем друштвених проблема и прилика, својим упознавањем са економским појавама свога доба, нарочито конституисањем политичке економије као науке, Маркс и Енгелс ће доћи до материјалистичког схватања историје и повезаће свој научни и друштвени рад са интересима пролетаријата и његовом економском и политичком борбом.

Својом политичком економијом капитализма, Маркс ће открити и проучити „анатомију грађанског друштва“. Тиме ће систематски и темељно показати положај радничке класе и експлоатисање радника од стране власника средстава за производњу.

Политичка економија ће бити основна наука за свестрано материјалистичко проучавање друштвеног развитка и потврда основних ставова оваквог проучавања историје.

Концепцијом научно заснованог социјализма (да би се оградиле од утопијског) они откривају тенденције и могућности даљег развитка друштва у коме неће бити потребно међусобно експлоатисање људи, у коме би могао хуманизам у људским односима да постане збиља, стварност.

Хегелова историјска мисао је била ангажована да нам објасни прошлост и садашњост као крајњи ступањ развитака. Међутим, младохегеловци ће концентрисати своју мисао на садашњост, они ће усмерити пажњу на човека и политику. Маркс и Енгелс ће поћи са позиција младохегеловаца и њихових проблема, али ће ићи даље од критике садашњости према сагледавању будућности и могућности активног учешћа човека у олакшању „порођајних мука“ будућности.

Морамо имати у виду да своја учења о друштву Маркс заснива на систематском дугогодишњем научном, методском истраживању, а не на филозофским погледима или утопијским жељама о уређењу друштва. Његов хуманизам се према томе не заснива на неким сентименталним жељама,¹⁾ већ нам открива реалне могућности хуманизирања људских односа, тиме што ће се привреда тако развити и организовати да се може сарађивати у светским размерима и отклонити са успехом проблем економске беде и немаштине. На тој основи, сматрали су Маркс и Енгелс, могу се даље решавати многи други друштвени проблеми и мењати људски односи као и односи међу државама и народима.

Марксизам је веома јасно одредио и формулисао Лењин, као систем Марксових учења и схватања.²⁾ Оно што је Маркс успео да најрадикалније и најуспешније теоријски обради, ипак представља несумњиво резултат многих предходних напора и делимичних успешних сагледавања и припремања од стране других мислилаца. Очигледно је да је његово дело могло настати у одређеним условима друштвено-научног развитака.

Затим се сусрећемо са једним историјски ретким мисаоним подуг дарањем између Марксових открића и Енгелсових студија. То мисаоно сусретање и исти циљеви друштвене борбе довешће до једне тесне животне сарадње ове двојице теоретичара и бораца за право радничке класе. Њихова сарадња није потекла само из личног слагања, већ је та сарадња заснована и *цементирана јединственом циљева којима су они њосвелили свој животи*. Осим тога, њихова сарадња била је условљена и самом потребом јединства у борби радничке класе за нове друштвене односе.

Ова учења су настала тада, када су тешкоће и проблеми капиталистичког друштва у Европи постали многима очигледни. Друго, Марксова теорија је била изграђена у доба када је развој научног сазнања и његове примене у људском животу водио ка *покушају открића законитости историје, друштвеној животи, и на основу њога ка покушају рационалној свесној планског интервенисања у решавању друштвених тешкоћа и проблема*.

1) Енгелс у једном писму истиче како Маркс није подносио сентименталност. Писма о историјском материјализму, стр. 51, „Култура“, Београд 1957.

2) Види: Лењин, Три извора и три саставна дела марксизма.

Томе задатку је Маркс пришао са становишта које најоштрије осуђује међусобно експлоатисање људи, управо класну експлоатацију у капитализму. Доцније ће Лењин да нам покаже убедљиво историјски положај Марксове теорије и делатности тиме што је уствари нашао одговоре за низ питања која је човечанство, већ пре њега, поставило и покушавало да решава.³⁾

Маркс је живео и школовао се у Немачкој у доба када се либерална буржоазија борила са заосталим политичким приликама у својој земљи. Он ће успети да у најразвијенијој Рајнској провинцији назре већ проблеме новог индустријског економском живота. Међутим, тек изгнанство ће омогућити Марксу да види ближе даљи развој капитализма, него што га је имао тада пред очима у Немачкој.

Сада је, на развијеном капитализму Енглеске, могао да посматра тешкоће и проблеме радничке класе у новом друштву, могао је да открије њену улогу у развоју људског друштва. Потребно је познавати и уживети се у ону историјску ситуацију када је Маркс формирао своја прва схватања и своју критику капиталистичког друштвеног уређења.

Марксова учења су никла из друштвених невоља и сукоба које је видео у развоју капитализма у Западној Европи. Он ће, поред тога, при својој анализи и критици политичке економије капитализма, развити и своје учење о научном социјализму у светским историјским размерима. Пошао је од немачких прилика, али у њима није могао тако добро проучити политичку економију капитализма, као у тада најразвијенијој капиталистичкој земљи — Енглеској. Бављење у Белгији, Француској и Енглеској открило му је све проблеме беде пролетаријата онога доба и тиме парадоксе новог друштвеног уређења. Сматрао је да ће исти проблеми и појаве наступити и у другим земљама које иду тим путем развојта.

Положај радничке класе половином XIX века у Западној Европи описали су Енгелс,⁴⁾ затим веома сликовито Зола у Жерминалу, али и многи други критичари и писци. Тек када сликовито и живо представимо себи тај положај маса у младом индустријском друштву, можемо да разумемо критику и револт читавог низа мислилаца тога доба, можемо схватити сву Марксову оштрину у његовим списима, нарочито у оним који су посвећени практично организационим задацима радничке класе и полемикама (Манифест, Немачка идеологија итд.).

Ово истичем намерно, јер Маркс има низ полемичких публицистичких излагања чији се ставови несумњиво заснивају на његовим открићима и знањима, али задаци тих списа нису били директно научни, већ практични у припремању радничке класе за извршење својих историјских задатака.

³⁾ Лењин: Три извора и три саставна дела марксизма.

⁴⁾ Положај радничке класе у Енглеској.

Међутим, темељ теорије Карла Маркса чини његов строго научни дугогодишњи истраживачки рад који ће довести до политичке економије капитализма, до открића значаја производње у целокупном друштвеном животу, што ће постати и путоказ даљем материјалистичком проучавању историје. Овако сагледање друштвеног збивања садржаће основе његових филозофских схватања о свету и о човеку.

Истицање њихових различитих дела важно је за интерпретацију марксистичких филозофских погледа и марксистичке теорије у целини, као и за познавање самих идејних извора и пута формирања ових учења, начина како су настала, јер нису створена одједном, свакако!

При овоме излагању марксистичких филозофских погледа који *происилчу из принципјелних основа теорије марксизма и изражавају животињи сѣв и хуманизам нових друштвених односа*, морамо одиста водити рачуна о различитости списка и о њиховој различитој намени. Затим, при проучавању самих дела, треба такође имати у виду ступење развјатка самих Марксових схватања и учења, до дефинитивног формирања његове теорије.

Познато је да је Лењин сматрао Маркса генијалним настављачем три главна правца XIX века у Западној Европи.⁵⁾ Међутим, нама је потребно да имамо шири увид у изворе и мотиве његовог теоријског и друштвеног рада да бисмо схватили основни смисао филозофских погледа који прожимају његову теорију, и заснивају се на њеним резултатима. Резултати испитивања и циљеви друштвене акције такође посебно долазе до израза и формирају се и у ставовима о основним филозофским питањима.

Нема никакве сумње да Марксови филозофски погледи настају у једној тесној и ѣрисној ѣвезаности са резултатима њејовој научно теоријској рада и са циљевима њејовој друштвеној ойредељења и активности.

Били су то код њега углавном веома различити мотиви у одређеним излагањима о филозофским питањима. Међутим, дошло је до формирања основних филозофских погледа на основу тих исказа и Енгелсових излагања и полемика.

Маркс је најпре рашчишћавао своје односе према сопственом филозофском образовању и савременицима, да би изградио своје методске принципе за научно проучавање друштвеног збивања и проблема. Покушао је одлучно да научно истраживачки приступи друштвеном развјатку, историји, и да на основу открића законитости тога збивања покаже могућности практично револуционарне делатности на измени друштвених односа. У тим напорима он је оштро одвајао ова испитивања од филозофских гледишта о истим проблемима.

⁵⁾ Три извора и три саставна дела марксизма.

Упознавањем енглеске националне економије, француских историчара револуције и социјалиста, Маркс ће се усмерити на конституисање метода и научног испитивања у овој области. Он је енергично прекинуо са „филозофирањем“ о друштвеним питањима, као што су то чинили немачки мислиоци, а нарочито младохегеловци,⁶⁾ са којима је почео. Припадао је тзв. докторском клубу, али је лично идејно раскрстио са њим.

Револуционарни и прекретни значај ове теорије јесте баш у томе што је он успео да изврши и заврши оно што су низ његових предходника и савременика тражили и покушавали да учине и то што је његово доба изискивало да се решава. Ова завршеност у решавању извесних проблема и историјских задатака која се мора констатовати код Маркса, не сме се схватити у *ајсолуитном смислу*. У науци и људском сазнању уопште нема апсолутне завршености. То је несумњиво и став саме Марксове теорије, која је у духу модерне науке, а не у теолошком или догматско-метафизичком.

За конституисање филозофских схватања марксизма, резултати научних истраживања, као структура и обим саме теорије, представљају основно тле и њихов видик. Ови филозофски ставови налазе у њима своју теоријску заснованост и добијају своје унутрашње мотиве као и своје друштвене животне задатке.

Други елеменат који одлучујуће утиче на структуру филозофских *џоїледа марксизма*, јесте у томе, што се ова теорија повезује са друштвеном револуционарном праксом која иде за укидањем класног друштва и формирањем бескласног, као друштва хуманих односа међу људима.

При настанку и конституисању марксистичких филозофских учења, управо при студирању различитих излагања оснивача марксизма о филозофији и филозофским погледима, можемо констатовати четири етапе:

1. Најпре бих назвала *филозофски ѝредсџуџањ марксизма*, онај период који се огледа у утицају предходних филозофских учења и пробијању ка концепцији марксизма. То су углавном немачка класична филозофија са Хегелом и Фојербахом. Рани радови носе у многоме отисак тих утицаја, иако се Маркс већ у њима почиње да обрачунава са својим филозофским учитељима. У Немачкој идеологији тај обрачун са „филозофском савешћу“ ће бити коначан.

2. Следећа фаза је она у којој ће Маркс почети са првим припремањем свога научног истраживачког рада у области политичке економије. Питања метода, нарочито дијалектичког, питања значаја научног сазнања, биће једини контакт са филозофском тематиком и са филозофским предходницима, односно углавном са Хегелом. Његов

⁶⁾ Види: Комунистички манифест, Маркс — Енгес, Дела I, Београд, 1949. стр. 39,

дијалектички метод преноси он у своја политичко-економска истраживања, али при том он одређује и битну разлику између свога и Хегеловог схватања метода и сазнања. (Дела у којима се о томе говори јесу Беда филозофије, Ка критици политичке економије, Предговори Капиталу).

3. Резултат тих истраживања је Капитал који је несумњиво камен темељац теорије марксизма, његовог материјалистичког схватања историје, примене Марксових методских принципа и једне, иако сувопарним језиком и научним аргументима, *дубоко изражене хуманистичке критичке класној друштва*. То је трећа етапа, у којој теорија марксизма добија свој пуни раст, лик и свој темељ. Она има и анти-филозофске моменте, али противу предходне филозофије. Ипак су иманентно присутни нови филозофски погледи, који ће идејно припремати класу за њене историјске задатке. Сва испитивања и излагања су вршена не само методски свесно, већ и са одређеног и повезанијег филозофског становишта.

4. Моје је мишљење, да ће формирање филозофског погледа на свет бити постављено тек потребом идејне борбе за циљеве радничке класе. Ради тога требало је да се изложе и супротставе основни марксистички филозофски погледи и ставови у односу према другим главним филозофским правцима, како према идеализму, тако и према тадашњем материјализму, нарочито у њиховом тумачењу човека и његове историје. Ти марксистички ставови несумњиво се налазе у целокупној теорији марксизма, али је било потребно изложити их и оформити по извесним најосновнијим филозофским проблемима. То ће углавном учинити Енгелс у полемичким списима, великим делом са Марксовим знањем.

Осврнула сам се на друштвене и идејне изворе појаве марксизма, на настанак и ступњеве развоја теорије марксизма као и самих њених филозофских основа и погледа. Марксистичка филозофска схватања се не могу разумети без увида у ове изворе развоја и без општег познавања фундаменталних ставова теорије марксизма.

Заступам гледиште, да се прави смисао теорије марксизма и њених филозофских погледа *може схватити једино у захваћању целовитости и повезаности свих марксистичких учења*.

За марксистичка филозофска схватања пресудни утицај ће имати резултати испитивања о политичкој економији капитализма, материјалистичко схватање историје и њеног развојка, примена ове теорије у друштвеној револуционарној пракси на мењању друштвених односа.

Било је неопходно да се на основу свег овога знања и циљева форме основни јединствени погледи о битним питањима људског живота и света и тако је настао марксистички филозофски поглед на свет. Према томе, у овим гледиштима свесно се износи њихов практичан значај и функција, а не само чисто теоријски. Филозофско ми-

шљење сада свесно истиче свој значај у формирању погледа на свет и идејног васпитања људи, не само за револуционарно обарање старог, него и за припреме изграђивања нових друштвених односа, нових етичких ставова, нових међусобних односа људи.

Морам увек да подсетим колико је ова филозофска мисао у једној крутој бирократској осиромашеној интерпретацији изгубила сваку људску и етичку садржину испред моћне дијалектике и њених црта, с једне стране, а с друге стране, заборавила је на човека са фетишизирањем државе, класе и апсолутне материје.

Једино ако приђемо из разноврсних аспеката и свестрано размотримо изворе, мотиве, теоријске основе формирања марксистичких учења, ако размотримо њихове примене у борби за нове друштвене односе, тек тада можемо присније и тачније схватити различите исказе и излагања из области марксизма и његових филозофских погледа.

Међутим, ако покушамо обрнуто да тумачимо марксизам на основу његових филозофских погледа, како то чини један велики део тумача, према мом мишљењу, нећемо бити у стању да схватимо прави смисао ни његових филозофских ставова, а о разумевању других његових учења да и не говоримо.

Исто тако мислим, да се само филозофском критиком не може изићи на крај са теоријом марксизма, а још мање се том критиком обрачунати са разноврсном друштвеном применом ове теорије. Ово мишљење, да се треба најпре филозофски сусрести и супротставити марксизму, заступа Лудвиг Ландгребе и низ западних марксолога.⁷⁾

Постоји једно мишљење које је изнето раније у совјетској филозофији и ставовима у доба Стаљина. Реч је о томе, да марксистичка филозофија представља у историји филозофије нешто сасвим ново, што је гледиште многих других марксита, и да представља потпуни заокрет. Међутим, у историји филозофије нико није покушао убедљиво и потпуно да покаже шта је то ново што доноси марксистичка филозофија филозофској активности, како бисмо то јасно сагледали. Ни дијалектика, ни материјализам, нису нешто ново у историји филозофске мисли, сем што овде добијају специфичну форму и нов однос и садржину, нарочито материјалистичко схватање историје и друштва.

Сматрам да мисао о новом, о заокрету који треба да чини марксистичка филозофија у историји филозофије, може стимулативно да делује на један приказ о марксистичким филозофским схватањима у оквиру историје, али треба проверити оправданост тог става.

Многи младохегеловци су подвлачили тај преокрет, односно потребу за преокретом у филозофији. Значи, један приказ марксистичке филозофије у историји филозофије мора ићи, с једне стране, за изворима и предходним утицајима, мора извршити конфронтирање

⁷⁾ Види: L. Landgrebe, Hegel — Marx, Marxismstudien, 1953.

са другим правцима истога доба, али такође морамо покушати да видимо и покажемо, ако то тврдимо, *ишта је што историјски ново и оријинално марксизам унео у филозофију.*

Нема сумње да марксистичка филозофска схватања представљају у својим учењима један друштвено одговорни, друштвено критички став, што је слично многим младохегеловцима и другим мислиоцима тога доба. Значи да друштвена одговорност, критика друштва, улога филозофије у мењању друштва, представљају нешто што је заједничко мислиоцима тога доба, а тога је било и раније у филозофији.

Нешто сасвим ново и потпуни заокрет у филозофији са марксистичким филозофским гледиштима није нико јасно и прецизно одредио ни приказао. Једино што бисмо могли учинити, а то је да покушамо са схватањем и истицањем битних ставова и уопште циљева формирања ових филозофских погледа. А како сам марксизам, тако и његови филозофски ставови уклопљени су у ток развоја научне, филозофске и опште друштвене мисли тога доба и само се даље развијају, како у вези са општим збивањима тако и својим сопственим унутрашњим интенцијама.

Непосредна свесна повезаност са радничком класом и комунистима као организаторима те борбе, поред оних теоријских фундамената које смо пре тога навели, чини такође једну специфичност марксистичког филозофског мишљења. Мада није историја без сличних појава повезивања друштвене борбе са одређеним филозофским схватањима, ипак у марксистичким филозофским погледима види се једно повезивање позитивистичке и антрополошке тенденције филозофије XIX века. Битно ново у односу на ове филозофске правце је напуштање индивидуализма и свесно повезивање и изражавање класних интереса (радничке класе) и узимање функције формирања и неговања општих погледа у складу са овом борбом за обарање класног друштва, сматрајући то историјском истином и према томе и правим историјским задатком.

Досадашњи прикази ових филозофских схватања углавном нису ишли за њиховим приказивањем у оквиру историје филозофије. То су претежно била систематска теоријска излагања са задатком идеолошкога образовања и често апологетска.

У оквиру историје филозофије имамо сада код западних писаца често кратка излагања о марксизму и марксистичкој филозофији, који се на неки начин додају као споредни производ, али се морају укључити због друштвеног утицаја и значаја.

Указујем на ову ситуацију да би се схватило са каквим тешкоћама мора да се борим при овом покушају излагања марксистичких филозофских *погледа у оквиру историје филозофије XIX века.* Наравно, марксизам је настао у вези са филозофијом у њеним токовима и то олакшава да се марксистички филозофски погледи органски уклопе и у токове развоја филозофије.

Последње време имамо низ монографских студија о односу Хегелове и Марксове мисли које су врло студиозно обрађене и углавном ишле за тим да покажу *шта је Хегелово код Маркса*.⁸⁾

Нас више интересује *оно што је специфично ново у Марковим учењима* и то не само у филозофским схватањима. Биће потребно много више времена и теоријског рада да се тај приказ у области филозофског мишљења успешно оствари. Треба схватити и разлоге зашто су марксистички заостали у томе. Најбољи међу њима су морали све снаге да усмере и примене на револуционарне окршаје, а тада није било места ни времена за мирније историјске анализе ове теорије и њених учења.

У том бурном кретању и припремању радничке класе за њену историјску улогу било је стално унутрашњих идејних размимоилажења, било је сукоба око интерпретација, било је оштрих дискусија. Тога смо имали пре Маркса и за време Марковог живота, а да не говоримо о Другој интернационали и њеним теоријским консеквенцијама које ће довести до покушаја спајања кантизма и марксистичке филозофије. Познато нам је да ће у самом Совјетском Савезу после револуције доћи до низа различитих гледишта у области марксистичке филозофије, а имали смо то и после револуције 1905.⁹⁾

Савремена ситуација у интерпретацији теорије марксизма представља веома комплексно и тешко питање. У свим тим сукобима и различитим схватањима, у напорима ка ширењу марксистичких схватања, ка остварењу нових друштвених односа, у остварењу револуција и борби око изградње социјализма, теорија је некада предњачила и осветљавала пут, а некада је заостајала за друштвеном праксом.

Крајње је време данас да дубље продремо у историјски аутентичну теорију марксизма, да развијемо принципе њене интерпретације, да објаснимо и схватимо разлике и сукобе који су настајали у току развоја радничког покрета.

Потребно је да теоријска мисао савременог социјалистичког друштва дорасте савременој светској ситуацији и изграђивању социјализма и интерпретацији Маркса и марксизма. Морамо више него икад студиозно познавати и проучавати историјску Маркову мисао, како бисмо могли успешније развити своју савремену стваралачку марксистичку мисао, а не да бисмо остали код историјског Маркса и како бисмо схватили настале разлике и супротности интерпретације међу самим марксистима. Сазнање аутентичног смисла класичног, изворног марксизма омогућује нам успешнији самостални стваралачки развој ове теорије и њене практичне примене, омогућује разумевање сукоба, разлика и развоја саме марксистичке мисли.

⁸⁾ Видети: J. Y. Calvèze, *La pensée de Karl Marx*; L. Landgrebe, *Hegel — Marx* и др.

⁹⁾ Видети: Gustav Wetter, *Der dialektische Materialismus*.

Овде је мој задатак ограничен на излагање марксистичких филозофских погледа у историји филозофије и тај покушај ће носити несумњиво нешто и од савремених проблема и тешкоћа око интерпретације марксистичке филозофије, али то није овде задатак у првом плану.

Друго што треба имати у виду, јесте то, да *питање интерпретације марксистичке филозофије није само питање историје филозофије. већ је оно веома осетљиво политичко питање*, што нам више отежава приступ и приказ.

Треће, сама марксистичка историја филозофије није довољно разрађена, а историја филозофије 19. века, када се појављује марксизам, такође је у почетним обрадама. Карл Левит је са својим студијама од Хегела до Ничеа и о младохегеловцима дао веома интересантне прилоге о развоју културе и филозофије тога доба у Немачкој и обратио пажњу на мисао хегеловаца, левих и десних, што је било у засенку филозофске историографије.

Код класика имамо излагања о филозофским схватањима више у разним оштрим полемикама, него у директним излагањима о појединим филозофским питањима и проблемима. То је наметнула потреба значаја и улоге марксистичких филозофских погледа у припремању револуционарних схватања и свесне оријентације, као и дистанцирање од других филозофских праваца и гледишта, нарочито по питањима људске активности и друштва. Као формирање погледа на свет револуционара истицало се у приказима у прво време дијалектика и материјализам. Човек се некако изгубио. Не мислим да је одређивање марксистичког материјализма на основу схватања места и положаја човека у природи и тиме на основу начина производње везе његове сопствене историје и целокупног живота са природним темељима на којима је човек изградио друштвену димензију свога живота. Управо оно што је специфично за марксистички филозофски материјализам.

Јасно је да је марксизам дошао до тог схватања идући путевима којима је пошла филозофска и научна мисао XIX века, али ће отићи много даље. Познавање тих праваца кретања научне и филозофске мисли друге половине XIX века, може нам омогућити да шире и боље схватимо место ових учења у историји филозофије и тиме дубље сагледамо прави смисао основних схватања.

Dr Zagorka MIĆIĆ

PHILOSOPHISCHE ANSICHTEN VON MARX UND ENGELS

Zugang zu ihren philosophischen Ansichten in der Entwicklung und verschiedenen Phasen

Man vertritt die Meinung, dass man die philosophischen Ansichten von Marx und Engels am besten unmittelbar aus ihren eigenen Werken studieren sollte. Doch sind diese Ansichten weder auf einmal entstanden, noch sind sie von ihnen systematisch dargestellt worden. Die Situation in der Philosophie und Wissenschaft jener Zeit, wie auch Entwicklungsstand und Probleme der Gesellschaft sind in Betracht zu ziehen. Die philosophischen Ansichten kann man schwer verstehen, ohne die innere Einheit der Theorie des Marxismus und ihre Ziele und Möglichkeiten ihrer Anwendung in den sozialen Kämpfen für die klassenlose Gesellschaft zu kennen.

Die philosophischen Ansichten werden den Äusserungen zu verschiedenen philosophischen Fragen in ihren Werken in vier Hauptstufen dargestellt.

1) Zuerst sind die vormarxistischen philosophischen Ansichten zu nennen, die die philosophische Vorstufe des Marxismus darstellen. In dieser Phase zeigt sich der Einfluss der vorhergehenden Philosophen, besonders Hegels und Feuerbachs, auf die Entstehung des Marxismus und auf die philosophischen Ansichten von Marx und Engels (Frühschriften).

2) Die zweite Phase, die man in den Schriften und Äusserungen feststellen kann, ist die Zeit, da Marx die ersten Vorbereitungen für die wissenschaftlichen Untersuchungen zu politisch — ökonomischen Fragen trifft und die politische Ökonomie als Wissenschaft konstituieren will. Er spricht über die Methode, besonders über die dialektische, dann über die wissenschaftliche Erkenntnis überhaupt. (Die Schriften, in denen er diese Fragen behandelt, sind: „Zur Kritik der politischen Ökonomie“, Vorwort und Einleitung, „Das Elend der Philosophie“, Vorwort zum „Kapital“).

3) „Das Kapital“ ist das Resultat langjähriger Untersuchungen von Marx, bei denen seine methodischen Prinzipien angewandt hat. Es ist ohne Zweifel das Hauptwerk des Marxismus. In dem Werk finden wir als philosophischen Inhalt eine wissenschaftlich begründete und scharfe *humanistische Kritik der Klassengesellschaft*. Die Kritik ist nicht philosophisch formuliert, aber der Humanismus ist überall anwesend. Diese humanistische Kritik ist ethisch gemeint, obwohl die Untersuchungen rein wissenschaftlich sind. (Für diese Ansichten ist auch das Werk von Engels „Über die Lage der Arbeiterklasse in England“ in Betracht zu nehmen).

4) Die politische Ziele und Aktionen die Marx und Engels verfolgten und denen sie mit ihrer theoretischen und zum Teil praktischen Arbeit dienten, erforderten ein entschiedenes und klares Weltbild für die revolutionäre Arbeiterbewegung. So entstand das Bedürfnis nach einer philosophischen Weltanschauung, welche die Arbeiterklasse ideologisch bilden und für ihre historischen Aufgaben vorbereiten sollte. Man musste Stellung nehmen zu anderen philosophischen Ansichten und religiösen Anschauungen. Marx und Engels polemisierten gegen die verschiedensten philosophischen Richtungen des Idealismus wie des Materialismus, obwohl sie sich zu der materialistischen Richtung eigener Art bekannten. Meiner Meinung nach bezieht sich dieser Materialismus nicht nur auf die Stellung des Menschen zur Natur, sondern auch zur Produktion und Geschichte. Engels hat die Stellung des Marxismus an manchen philosophischen Hauptproblemen dargestellt, grösstenteils mit Wissen von Marx. Es handelt sich zumeist um polemische Schriften („Anti-Dühring“, „L. Feuerbach . . .“ und andere).

Der echte Sinn der Theorie des Marxismus und seiner philosophischen Grundlagen und Ansichten ergibt sich erst dann wenn man alle Lehren des Marxismus im Zusammenhang sieht und deren lebendige innere Beziehungen zu den marxistischen philosophischen Ansichten nicht aus dem Blick verliert.

Die philosophischen Ansichten von Marx und Engels haben ihre theoretische und praktische Funktion und Aufgaben. Daran muss man immer denken, wenn man sie verstehen und darstellen will. Die praktische Dimension dieser Ansichten hat besondere Schwierigkeiten für eine authentische Interpretation gemacht, aber das gehört zu der Eigenheit der Theorie des Marxismus und der philosophischen Ansichten von Marx und Engels.